

A Multilevel Model of Key Factors in Sustainable Development Management of Adventure Recreational Sports Tourism (A Case Study of Tehran)

Parisa Zamani

Master's in Tourism Management,
Department of Tourism Management, College
of Management, University of Tehran,
Tehran, Iran

Reza Heydari

Assistant Professor, Department of Tourism
Management, College of Management,
University of Tehran, Tehran, Iran

Davood Hominian*

Associate Professor, Faculty of Sports
Sciences and Health, University of Tehran,
Tehran, Iran

Abstract

Tehran, with its diverse natural and human resources, holds notable potential for adventure tourism, yet its development faces structural and managerial barriers. This study aimed to design a multi-level model of key factors for managing the sustainable development of adventure sports tourism in Tehran. The research adopted a mixed-methods design (qualitative-quantitative), applied in purpose and descriptive-analytical in nature. Data were gathered through library studies, focus groups, and structured-interpretive questionnaires. Thirteen factors were identified across six levels: safety, security, environment, natural attractions, and infrastructure (Level 1); human resources, management, and marketing (Level 2); socio-cultural and technological factors (Level 3); education and research (Level 4); economic factors (Level 5); and political factors, laws, and regulations (Level 6). In the subsequent analysis, political factors (Variable 1) emerged as driving factors. Economic (Variable 2), socio-cultural (Variable 3), technology and innovation (Variable 4), marketing (Variable 7), education and research (Variable 8), management (Variable 9), human resources (Variable 10), and laws and regulations (Variable 13) acted as linkage factors. Environmental factors (Variable 5), natural attractions (Variable 6), infrastructure (Variable 11), and safety/security (Variable 12) were identified as dependent factors.

* Corresponding Author: Hominian@ut.ac.ir

How to Cite: Zamani, P., Heydari, R. & Hominian, D. (2026). A Multilevel Model of Key Factors in Sustainable Development Management of Adventure Recreational Sports Tourism (A Case Study of Tehran). *Journal of Sustainable Development in Sport Management*, 6(15), 85-111

The proposed model provides a practical framework for urban managers and planners to sustainably manage the development of adventure sports tourism in Tehran. Based on the findings, key actions include formulating formal policies, establishing educational and research infrastructures, developing designated adventure tourism areas, implementing safety guidelines, and strengthening stakeholder collaboration. Implementing these strategies can enhance Tehran's position as a tourism destination and promote sustainable urban development.

Extended Abstract

Introduction

This study highlights the growing importance of the tourism industry, particularly adventure tourism, in the global economy and sustainable development (Chavan, 2025). International statistics show that this sector has grown significantly after the pandemic and has played a major role in employment, GDP, and local economic development (World Travel & Tourism Council, 2024). Research conducted worldwide and in Iran indicates that factors such as infrastructure, safety, natural attractions, policymaking, stakeholder participation, and targeted marketing are key drivers in the development of adventure tourism (Norouzi Abatri et al., 2024). Despite Tehran's significant potential, there is still no comprehensive, structured, and localized model for planning and managing this type of tourism. Previous studies have mostly been general and have not focused on the specific characteristics of large cities; therefore, designing a multi-level model to identify and prioritize effective factors is essential. The aim of this study is to develop a localized, multi-level model for identifying and categorizing the key factors influencing the development of adventure sports tourism in Tehran. This model considers economic, social, cultural, environmental, and institutional dimensions and provides practical strategies for sustainable development. The main research question focuses on how these factors can be structured and leveled using an interpretive-structural approach.

Methods

This applied, descriptive-analytical study employs a mixed qualitative-quantitative approach to develop a localized multi-level model for the development of adventure sports tourism in Tehran. In the qualitative phase, a systematic review of domestic and international literature (2015–2024) and focus group interviews with 15 experts in tourism, sports management, and urban planning were conducted to identify and validate the key factors influencing development. In the quantitative phase, a structured interpretive-structural questionnaire was distributed to experts to analyze the causal and hierarchical relationships among factors. Data were analyzed using interpretive-structural modeling and MICMAC techniques to determine the influence, dependency, and classification of factors into driver, linkage, and dependent groups. Content and construct validity were confirmed through expert review, and qualitative data reliability was ensured via coding verification by experienced researchers. The study's innovation lies in

combining qualitative and quantitative methods, localizing the model for Tehran's context, and providing a comprehensive, evidence-based framework for sustainable development strategies in adventure sports tourism.

Results

The study identified 13 key factors influencing adventure sports tourism development, categorized into six hierarchical levels. Level 1 included Safety and Security, Environmental Considerations, Natural Attractions, and Infrastructure. Level 2 consisted of Human Resources, Management, and Marketing. Level 3 included Socio-Cultural and Technological Factors. Level 4 encompassed Education and Research, Level 5 Economic Factors, and Level 6 Political Factors, Laws, and Regulations. MICMAC analysis classified factors into driving, linkage, and dependent categories. Political factors emerged as independent drivers, economic, socio-cultural, technological, marketing, education and research, management, human resources, and regulatory factors were linkage components, and environmental factors, natural attractions, infrastructure, and safety/security were dependent factors. This hierarchical structure provides insight into priority areas for intervention and resource allocation. This model has practical applicability for policymaking, urban planning, and strategic decision-making, and can serve as a development framework for other cities in Iran.

Conclusion

The findings offer a practical framework for policymakers, urban planners, and tourism managers to implement integrated strategies for sustainable adventure sport tourism in Tehran. By addressing critical factors and their interdependencies, the model facilitates targeted investment, infrastructure enhancement, and coordinated policymaking. The multilevel approach ensures that the sector develops sustainably, balancing economic growth, social benefits, and environmental protection while enhancing tourist experiences. Overall, this research emphasizes the value of evidence-based, hierarchical modeling to guide the development of high-potential yet underutilized sectors in urban tourism. The main outcome of this study is providing a framework to integrate scientific knowledge with managerial decision-making in adventure sports tourism. The model enables managers to pursue comprehensive and sustainable planning and can serve as a blueprint for other cities in Iran, emphasizing safety, education, social participation, environmental protection, and the use of modern technologies.

Keywords: adventure tourism, sustainable development, recreational sports, policy and governance, structural-interpretive

مدل چندسطحی عوامل کلیدی مدیریت توسعه پایدار در گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه (مطالعه موردی شهر تهران)

کارشناسی ارشد مدیریت گردشگری، گروه مدیریت گردشگری دانشکده‌گان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

پرینسا زمانی ^{ID}

استادیار، گروه مدیریت گردشگری دانشکده‌گان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

رضا حیدری ^{ID}

دانشیار، دانشکده علوم ورزشی و سلامت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

داود حومنیان ^{ID*}

چکیده

تهران با تنوع طبیعی، جغرافیایی و انسانی خود ظرفیت چشمگیری برای توسعه گردشگری ماجراجویانه دارد اما بهره‌برداری مؤثر از این پتانسیل با چالش‌های ساختاری و ایمنی و مدیریتی مواجه است. پژوهش حاضر با هدف طراحی مدل چندسطحی عوامل کلیدی مدیریت توسعه پایدار گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه در تهران انجام شد. روش تحقیق آمیخته (کیفی-کمی) و از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و محتوا توصیفی-تحلیلی بود و داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه گروه کانونی و پرسشنامه ساختاری-تفسیری گردآوری شد. در این پژوهش ۱۳ عوامل مؤثر را در شش سطح آشکار ساخت: سطح اول شامل ایمنی، امنیت، ملاحظات زیست‌محیطی، جاذبه‌های طبیعی و زیرساخت؛ سطح دوم منابع انسانی، مدیریت و بازاریابی؛ سطح سوم عوامل اجتماعی-فرهنگی و فناوری؛ سطح چهارم آموزش و پژوهش؛ سطح پنجم اقتصادی و سطح ششم سیاسی و مقررات. بر این اساس عوامل سیاسی (متغیر ۱) جزو عوامل نفوذی، عوامل اقتصادی (متغیر ۲)، اجتماعی-فرهنگی (متغیر ۳)، تکنولوژی و فناوری (متغیر ۴)، بازاریابی (متغیر ۷)، آموزش و پژوهش (متغیر ۸)، مدیریت (متغیر ۹)، منابع انسانی (متغیر ۱۰)، قوانین و مقررات (متغیر ۱۳) جزو عوامل پیوندی، در نهایت عوامل زیست‌محیطی (متغیر ۵)، جاذبه‌های طبیعی (متغیر ۶)، زیرساخت (متغیر ۱۱) و ایمنی و امنیت (متغیر ۱۲) جزو عوامل وابسته در این پژوهش مشخص و شناسایی شدند. مدل پیشنهادی چارچوبی عملی برای مدیران شهری و برنامه‌ریزان فراهم می‌کند تا توسعه گردشگری ورزشی ماجراجویانه در تهران

به صورت پایدار مدیریت شود. براساس یافته‌ها، اقدامات کلیدی شامل تدوین سیاست‌های رسمی، ایجاد زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی، توسعه مناطق ویژه گردشگری، اجرای دستورالعمل‌های ایمنی و تقویت همکاری ذی‌نفعان است. اجرای این راهبردها زمینه‌ساز ارتقای جایگاه تهران و توسعه پایدار شهری خواهد بود.

کلید واژه‌ها: گردشگری ماجراجویانه، توسعه پایدار، تفریحات ورزشی، سیاست و حکمرانی، ساختاری-تفسیری.

مقدمه

صنعت گردشگری^۱ یکی از پویاترین و اثرگذارترین بخش‌های اقتصاد جهانی به شمار می‌آید و نقشی مهم در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشورها ایفا می‌کند. براساس داده‌های منتشرشده از سوی سازمان جهانی گردشگری^۲، تعداد گردشگران بین‌المللی در سال ۲۰۲۳ از رقم ۱/۳ میلیارد نفر عبور کرده است؛ آماري که نشان‌دهنده رشد قابل توجه این صنعت در دوره پس از همه‌گیری کروناست. همچنین، پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که تا سال ۲۰۳۰ تعداد مسافران جهانی به حدود ۱/۸ میلیارد نفر خواهد رسید (پرات و تولکاج^۳، ۲۰۱۸). این روند به‌وضوح نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی مؤثر و استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالفعل در صنعت گردشگری، امری ضروری است. طبق گزارش منتشرشده از سوی شورای جهانی سفر و گردشگری^۴، این صنعت در سال ۲۰۲۴ حدود ۳۵۷ میلیون شغل را در سطح جهان پشتیبانی کرده و تقریباً ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی را به خود اختصاص داده است. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که تا سال ۲۰۳۵، ارزش افزوده گردشگری می‌تواند از مرز ۱۶/۵ تریلیون دلار عبور کرده و تعداد فرصت‌های شغلی ایجادشده در این بخش به بیش از ۴۶۰ میلیون مورد برسد. این آمار بیانگر آن است که گردشگری صرفاً یک فعالیت اقتصادی نیست بلکه ابزاری راهبردی برای تحقق توسعه پایدار در ابعاد شهری و اجتماعی به شمار می‌آید و ضرورت تدوین سیاست‌های آینده‌نگر و هدفمند در این عرصه را برجسته می‌سازد (شورای جهانی سفر و گردشگری، ۲۰۲۴). در این میان، پیوند میان طبیعت‌گردی و فعالیت‌های ورزشی هیجان‌انگیز، موجب پیدایش شاخه‌ای نواز گردشگری شده است که با عنوان «گردشگری ماجراجویانه»^۵ شناخته می‌شود. یافته‌های پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که این گونه از گردشگری، علاوه بر فراهم کردن تجربه‌هایی عمیق و تأثیرگذار برای مسافران، سهم قابل توجهی در رشد اقتصادی و ارتقای پایداری محیط‌زیست ایفا می‌کند (چاوهان^۶، ۲۰۲۵). گردشگری ماجراجویانه که بر پایه انجام فعالیت‌های هیجان‌انگیز در بسترهای طبیعی یا شهری شکل گرفته است، نه تنها به ارتقای

-
1. Tourism Industry
 2. World Tourism Organization
 3. Pratt & Tolkach
 4. World Travel and Tourism Council
 5. Adventure Tourism
 6. Chauhan

سلامت جسمی و روانی گردشگران کمک می‌کند بلکه با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، نقش مهمی در تقویت اقتصاد محلی ایفا می‌نماید (چو و چن^۱، ۲۰۱۹). در سال‌های اخیر، گردشگری ماجراجویانه که به معنای مشارکت گردشگران در فعالیت‌های ورزشی و هیجان‌انگیز در محیط‌های طبیعی و کم‌تر دست‌خورده است، با رشدی چشمگیر مواجه بوده است. براساس گزارش بازار جهانی گردشگری^۲ (۲۰۲۳)، ارزش این بخش از صنعت گردشگری در سال ۲۰۲۲ حدود ۳۲۴/۹ میلیارد دلار برآورد شده و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۳۲ به حدود ۲ تریلیون دلار افزایش یابد. بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که در ایران، اغلب پژوهش‌ها در سطح کلان و با دیدگاهی عمومی انجام گرفته و کمتر به ویژگی‌های خاص کلان‌شهرها، به‌ویژه تهران، توجه شده است. این کاستی موجب شده است تا راهکارهای ارائه‌شده نتواند پاسخگوی نیازهای پیچیده و چندبعدی این حوزه در بافت‌های شهری باشد. در یکی از پژوهش‌های انجام‌شده توسط نوروزی اباتری و همکاران (۱۴۰۳)، با هدف طراحی مدل ساختاری بازاریابی گردشگری ماجراجویانه در مناطق کوهستانی استان گیلان، مشخص شد که عواملی چون جذابیت‌های طبیعی، زیرساخت‌ها، امنیت و ایمنی، تصویر مقصد و حمایت نهادهای مرتبط، بیشترین تأثیر را بر جذب کوهنوردان دارند. علاوه بر این، مدل چندسطحی سهرابی و همکاران (۱۴۰۱) نیز نشان می‌دهد که سیاست‌های کلان، مشارکت ذی‌نفعان، ایجاد زیرساخت‌های مناسب و بازاریابی هدفمند، از مهم‌ترین عوامل موفقیت در توسعه پایدار گردشگری ماجراجویانه هستند. با وجود ظرفیت‌های گسترده شهر تهران در زمینه گردشگری ورزشی و ماجراجویانه، شواهد حاکی از آن است که تاکنون یک الگوی منسجم، علمی و مبتنی بر واقعیت‌های شهری برای مدیریت و توسعه پایدار این بخش شکل نگرفته است. در مطالعه‌ای که توسط زهره‌وندیان و همکاران (۱۴۰۳) با عنوان «تدوین مدل توسعه گردشگری ورزشی با تمرکز بر برندسازی ورزش‌های ماجراجویانه در استان چهارمحال و بختیاری» انجام شد که قالب مدلی نهایی در ۶ دسته اصلی طبقه‌بندی شدند. این دسته‌ها شامل شرایط علی مانند نیاز جامعه به ورزش، تفریح و گردشگری و ویژگی‌های جغرافیایی استان؛ شرایط زمینه‌ای همچون قوانین، مقررات و تحقیقات علمی مرتبط؛ شرایط مداخله‌ای نظیر سیاست‌گذاری‌ها، مشارکت اجتماعی،

1. Chou & Chen
2. Global Tourism Market Report

مدیریت زیرساخت‌ها و دیدگاه‌های مربوط به برندسازی؛ راهبردهایی از جمله توسعه بازار، برگزاری رویدادهای ویژه، خلق هویت منحصر به فرد برای برند استان، تقویت اعتماد عمومی و ارتقای کیفیت خدمات؛ پیامدهایی شامل منافع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و در نهایت پدیده محوری یعنی توسعه گردشگری از طریق برندسازی ورزش‌های ماجراجویانه، تبدیل استان به مقصدی بالقوه برای گردشگری، ارتقای فرهنگ پذیرش گردشگران و شکل‌دهی به هویت ویژه برای برند استان بودند. همچنین، نظری هریس و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «شناسایی راهبردهای توسعه گردشگری ورزش‌های تفریحی و ماجراجویانه در ایران با رویکرد SOAR»، به بررسی ظرفیت‌ها و فرصت‌های این حوزه پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که عواملی همچون شرایط اقلیمی مناسب، ساختارهای حمایتی قدرتمند و وجود نیروی انسانی متخصص از جمله نقاط قوت توسعه گردشگری ماجراجویانه در کشور هستند. همچنین تأکید می‌کند که توسعه گردشگری ورزشی می‌تواند به ایجاد اشتغال، بهبود سلامت عمومی، رشد اقتصادی پایدار و ارتقای شاخص‌های اجتماعی منجر شود. در پژوهشی که توسط عبدلی (۱۴۰۱) با عنوان «چشم‌انداز گردشگری ماجراجویانه در ایران با رویکرد آینده‌پژوهی» انجام شد، تأکید شده است که توسعه این نوع گردشگری مستلزم تقویت ظرفیت‌ها و بهره‌گیری مؤثر از پتانسیل‌های موجود کشور است. وی راهبرد اصلی را در استفاده کارآمد از مزایای گردشگری ماجراجویانه دانسته و معتقد است که تحقق موفقیت در این حوزه تنها با برنامه‌ریزی منسجم، هدفمند و هماهنگ میان نهادهای مرتبط امکان‌پذیر است. عبدلی بر ضرورت نگرش آینده‌نگر و شناسایی دقیق چالش‌های پیش‌رو تأکید می‌کند و معتقد است که نبود چنین رویکردی مانع تحقق اهداف کلان گردشگری می‌شود. به گفته او، بخش زیادی از پژوهش‌های داخلی صرفاً به معرفی جاذبه‌ها یا موانع کلی پرداخته و کمتر عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری ماجراجویانه و روابط میان آن‌ها را به صورت نظام‌مند تحلیل کرده‌اند. در نتیجه، هنوز مشخص نیست کدام متغیرهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی فرهنگی، زیست‌محیطی یا مدیریتی نقش پیش‌ران دارند؛ وضعیتی که به برنامه‌ریزی‌های پراکنده و کوتاه‌مدت و نبود یک مسیر راهبردی روشن برای توسعه این نوع گردشگری در تهران انجامیده است. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر در نبود یک مدل ساختاری-تفسیری جامع نهفته است؛ مدلی که بتواند عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری ماجراجویانه را در سطوح مختلف شناسایی، دسته‌بندی و اولویت‌بندی کرده و زمینه را برای تدوین

راهبردهای اجرایی و عملیاتی فراهم سازد. کوریا^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «ورزش‌های ماجراجویانه و گردشگری طبیعت‌محور: ارزیابی مکان‌های دره‌نوردی در منطقه شمالی پرتغال» به بررسی ظرفیت‌ها و وضعیت توسعه این فعالیت در شمال پرتغال پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که دره‌نوردی در این منطقه هنوز در حال رشد است و با وجود ویژگی‌های خاص زمین‌شناختی و مورفولوژیکی، ظرفیت توسعه قابل توجهی دارد. افزون بر این، بخش بزرگی از این نواحی در محدوده مناطق حفاظت‌شده واقع شده‌اند و با مناظر چشم‌نواز و تنوع زیستی غنی، جذابیت بالایی برای گردشگران ایجاد می‌کنند. این پژوهش با معرفی یک ماتریس ارزیابی برای شناسایی و تحلیل سیستماتیک نقاط مناسب دره‌نوردی در بسترهای جغرافیایی گوناگون، سهمی ارزشمند در غنای مباحث مرتبط با گردشگری مبتنی بر طبیعت، گردشگری ماجراجویانه و فعالیت‌های تفریحی ارائه می‌دهد. در مطالعه‌ای که توسط کارواچه فرانکو^۲ و همکاران (۲۰۲۲) با عنوان «انگیزه‌ها و وفاداری تقاضا برای گردشگری ماجراجویانه به‌عنوان شکلی از سفر پایدار» انجام شد، مشخص گردید که یکی از ابعاد اصلی انگیزش در میان گردشگران ماجراجو، احساس آرامش است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه آرامش، در کنار هیجان و تجربه‌جویی، نقشی تعیین‌کننده در جذب گردشگران و افزایش وفاداری آنان به مقاصد ماجراجویانه ایفا می‌کند. به بیان دیگر، گردشگران ماجراجو علاوه بر جست‌وجوی هیجان، در پی دستیابی به حس آرامش، بازسازی ذهنی و رهایی از فشارهای روزمره نیز هستند؛ امری که می‌تواند به‌عنوان یک انگیزه اساسی در انتخاب مقاصد پایدار گردشگری عمل کند.

ضرورت انجام این پژوهش از چند جنبه به‌خوبی قابل توجیه است. نخست، بعد اقتصادی و اشتغال‌زایی گردشگری ورزشی ماجراجویانه می‌تواند فرصت‌هایی ارزشمند برای جوامع شهری ایجاد کند، به‌ویژه اگر در راستای توسعه پایدار و بهره‌گیری از مزیت‌های بومی طراحی شود (مورفولاکی^۳ و همکاران، ۲۰۲۳). دوم، نقش سلامت جسمی و روانی: مشارکت در فعالیت‌های ماجراجویانه و تماس با طبیعت می‌تواند به کاهش استرس، ارتقای رفاه روانی و ترویج سبک زندگی فعال کمک کند (حیدری و همکاران، ۲۰۲۵). سوم، ابعاد فرهنگی و اجتماعی: تعامل میان گردشگران و ساکنان، تبادل فرهنگی و شناساندن آداب و

1. Correia
2. Carvache-Franco
3. Morfoulaki

رسوم محلی می‌تواند در تقویت همبستگی اجتماعی و ارتقای فهم بین‌فرهنگی تأثیرگذار باشد (رانگکوتی^۱ و همکاران، ۲۰۲۵). چهارم، در حوزه پایداری شهری و محیط‌زیست، گردشگری ورزشی ماجراجویانه می‌تواند بستری برای افزایش تعامل مردم با طبیعت، ارتقای آگاهی‌های زیست‌محیطی و حفظ منابع طبیعی باشد (هو و ژانگ^۲، ۲۰۲۵). هدف اصلی این پژوهش، ارائه یک مدل چندسطحی بومی برای شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران است. این مدل، با مدنظر داشتن ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و نهادی، راهکارهای علمی و عملی برای برنامه‌ریزی یکپارچه، تسهیل توسعه پایدار و ارتقای جایگاه تهران در عرصه گردشگری ورزشی ماجراجویانه ارائه می‌دهد. همچنین، توسعه این نوع گردشگری می‌تواند عاملی مؤثر در کاهش فشارهای زندگی شهری و ایجاد پیوند پایدار میان شهروندان و محیط طبیعی باشد. نوآوری پژوهش حاضر در طراحی چارچوبی چندسطحی و بومی است که فرصت‌ها و چالش‌ها را شناسایی کرده، عوامل مؤثر را اولویت‌بندی نموده و راهکارهای کاربردی برای مدیریت پایدار گردشگری ورزشی ماجراجویانه را پیشنهاد می‌کند. از این رو، این مطالعه با پر کردن خلأ مطالعاتی در عرصه گردشگری ورزشی ماجراجویانه شهری در ایران، چارچوبی عملی برای تصمیم‌گیری راهبردی و سیاست‌گذاری مؤثر در تهران ارائه می‌نماید. با تأکید بر تعامل عوامل محیطی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی، این تحقیق می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار گردشگری ورزشی ماجراجویانه باشد و به‌عنوان الگو برای سایر کلان‌شهرهای ایران و کشورهای مشابه مطرح گردد. در راستای اهداف پژوهش حاضر، پرسش اصلی آن است که سطح‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران با رویکرد ساختاری- تفسیری چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا، توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر رویکرد ترکیبی کیفی- کمی است. هدف اصلی تحقیق ارائه یک مدل چندسطحی بومی برای شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران است. با توجه به پیچیدگی روابط میان عوامل مؤثر در این حوزه

1. Rangkuti
2. Hu & Zhang

و لزوم شناسایی سلسله‌مراتب آن‌ها، از رویکرد ساختاری- تفسیری^۱ استفاده شد. این رویکرد امکان تحلیل روابط علی میان عوامل، درک ساختار سلسله‌مراتبی و شناسایی نقاط کلیدی تأثیرگذار بر توسعه گردشگری ورزشی ماجراجویانه را فراهم می‌کند. در گام نخست، برای شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه، یک مرور سیستماتیک از مطالعات داخلی و خارجی منتشر شده بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴ انجام شد. جست‌وجوها در پایگاه‌های علمی معتبر از جمله ScienceDirect، Taylor and Francis، SagePub و پایگاه‌های فارسی از جمله: نورمگز، مگیران، سیویلیکا و ایرانداک انجام شد. کلیدواژگان استفاده شده شامل عبارت‌های Adventure Sports Tourism، Sustainable Tourism Development، Urban Sports Recreation Tourism، Tourism Management و ترکیب‌های مرتبط بود. برای انتخاب مطالعات، تنها پژوهش‌هایی مدنظر قرار گرفتند که در مجلات علمی داوری شده منتشر شده و دسترسی به متن کامل آن‌ها امکان‌پذیر بود. همچنین لازم بود مطالعه از نظر موضوعی با گردشگری ورزشی و ماجراجویانه همخوانی داشته و شامل داده‌های تجربی، تحلیل‌های کاربردی یا مدل‌سازی نظری باشد. مطالعاتی که فاقد داده‌های قابل استناد، تحلیل‌های روش‌مند یا ارتباط مستقیم با پرسش پژوهش بودند، از فهرست نهایی کنار گذاشته شدند. براساس این فرآیند، فهرستی اولیه از عوامل مؤثر در شش بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی، مدیریتی، بازاریابی، آموزشی و نهادی استخراج شد. برای تأیید و تکمیل فهرست اولیه عوامل مؤثر، مصاحبه گروه کانونی با ۱۵ نفر از خبرگان حوزه گردشگری و ورزش انجام شد. در بخش کیفی جامعه آماری شامل متخصصان، پژوهشگران و فعالان صنعت گردشگری ورزشی ماجراجویانه است که دارای دانش تخصصی و تجربه عملی در این حوزه هستند. این افراد شامل: اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها با تخصص گردشگری، مدیریت ورزشی و برنامه‌ریزی شهری؛ مدیران و کارشناسان سازمان‌های مرتبط با گردشگری و تفریحات ورزشی؛ مدیران و راهنمایان فعال در حوزه گردشگری ماجراجویانه در استان تهران؛ سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه گردشگری می‌باشد. در این مصاحبه‌ها، سؤالات حول محورهای شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر، نقش هر یک از ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی، مدیریتی، بازاریابی، آموزشی و نهادی، تعامل بین عوامل، چالش‌ها

و موانع توسعه و راهکارهای پیشنهادی مطرح شد. براساس پاسخ‌های جمع‌آوری‌شده، فهرست نهایی عوامل بازبینی، تأیید و اصلاح گردید. نمونه‌گیری به روش هدفمند انجام شد تا اطمینان حاصل شود شرکت‌کنندگان دارای تجربه و دانش کافی در زمینه گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه و سابقه فعالیت عملی در این حوزه باشند. برای شناسایی عوامل تأثیرگذار بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در تهران، مرور گسترده‌ای بر منابع نظری و پژوهش‌های پیشین مرتبط انجام شد. این بررسی شامل استفاده از مقالات علمی داخلی و بین‌المللی، کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها، طرح‌های تحقیقاتی و اسناد راهبردی بود و براساس آن، فهرستی اولیه از عوامل شناسایی گردید. پس از نهایی‌سازی عوامل، ماتریس ساختاری خودتعاملی براساس نظر خبرگان تدوین شد و سپس با تبدیل آن به ماتریس دستیابی نهایی، روابط علی و درجه نفوذ و وابستگی عوامل تحلیل گردید. برای سطح‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران، از پرسشنامه ساختاری- تفسیری استفاده شد. این پرسشنامه‌ها به دو روش حضوری و آنلاین در اختیار اعضای نمونه قرار گرفتند. با کمک این روش، عوامل در سطوح مختلف سلسله‌مراتبی قرار گرفتند و مدلی ساختاری ترسیم شد که روابط علی و تأثیر متقابل بین عوامل را نشان می‌دهد. محدوده مکانی تحقیق شهر تهران و محدوده زمانی داده‌ها بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴ بوده است. نوآوری این پژوهش در ترکیب رویکرد کیفی- کمی در قالب ساختاری- تفسیری نهفته است. هدف، بومی‌سازی مدل‌های توسعه گردشگری برای شرایط شهر تهران و شناسایی روابط علی و سلسله‌مراتبی عوامل مؤثر است تا امکان ارائه راهکارهای علمی، کاربردی و استراتژیک برای مدیریت توسعه پایدار گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه فراهم شود. در مرحله کمی، پژوهش به صورت پرسشنامه ساختاری-تفسیری طراحی و اجرا شد. ابتدا عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه با مرور ادبیات و مدل‌های مشابه شناسایی شدند. سپس پرسشنامه‌ای ساختاریافته طراحی شد که خبرگان گردشگری، گردشگری ورزشی و ماجراجویانه تهران آن را تکمیل کردند. این پرسشنامه به گونه‌ای طراحی شد که امکان تعیین شدت و جهت روابط بین عوامل فراهم شود. داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از تحلیل ساختاری تفسیری بررسی شد تا روابط علی و سلسله‌مراتبی میان عوامل مشخص شود. همچنین، تحلیل MICMAC برای تعیین درجه تأثیرگذاری و وابستگی هر عامل به دیگر عوامل به کار گرفته شد و عوامل به گروه‌های

نفوذی، پیوندی و وابسته طبقه‌بندی شدند. برای سنجش روایی محتوایی، از نظرات خبرگان برای تأیید شاخص‌ها و روابط بین مؤلفه‌ها استفاده شد. همچنین، روایی سازه‌ای مدل با استفاده از تکنیک‌های تحلیل محتوا و مطابقت آن با مبانی نظری بررسی و تأیید گردید. برای بررسی پایایی داده‌های کیفی، از روش بازبینی توسط خبرگان استفاده شد. در این روش، کدگذاری‌های انجام شده توسط پژوهشگران آشنا با موضوع بازبینی شد. نتایج مرحله کمی، چارچوبی دقیق و مبتنی بر شواهد برای شناسایی عوامل کلیدی گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه ارائه می‌کند و به مرحله کیفی و استراتژیک پژوهش جهت ارائه راهکارهای عملی و سیاست‌گذاری علمی کمک می‌نماید.

یافته‌های پژوهش

گویه‌های شناسایی شده در پژوهش توسط خبرگان شامل ۵۶ گویه می‌باشند که با بررسی نظرات خبرگان در رابطه با توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران شناسایی شدند. شرکت‌کنندگان شامل کارشناسان و متخصصان حوزه گردشگری ورزشی و ماجراجویانه بودند. اطلاعات جمعیت‌شناختی این افراد در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در مصاحبه و پرسشنامه ساختاری-

تفسیری

ردیف	سن	جنسیت	مدرک تحصیلی	رشته تحصیلی	حوزه فعالیت	سابقه فعالیت
۱	۴۵	مرد	دکتری	گردشگری	عضو هیئت علمی دانشگاه+ پژوهشگر ISM	۱۷
۲	۳۹	زن	دکتری	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	هیئت علمی+ تجربه در مدل‌سازی	۱۲
۳	۵۰	مرد	دکتری	مدیریت ورزشی	هیئت علمی+ تجربه در مدل‌سازی	۲۰
۴	۴۱	مرد	دکتری	گردشگری	مشاور سرمایه‌گذاری در گردشگری ماجراجویانه	۱۵
۵	۳۸	زن	دکتری	مدیریت فرهنگی	هیئت علمی+تجربه در تصمیم‌گیری منطقه‌ای	۱۱

ردیف	سن	جنسیت	مدرک تحصیلی	رشته تحصیلی	حوزه فعالیت	سابقه فعالیت
۶	۴۷	مرد	دکتری	گردشگری	مدیر ارشد آژانس تورهای ورزشی و ماجراجویانه	۱۸
۷	۳۵	مرد	کارشناسی ارشد	گردشگری	کارشناس ارشد سازمان میراث فرهنگی	۱۰
۸	۴۴	زن	دکتری	مدیریت ورزشی	هیئت علمی + داور و ISM مقالات مرتبط	۱۴
۹	۳۲	مرد	کارشناسی ارشد	تربیت بدنی	راهنمای رسمی تورهای دوچرخه سواری و کوهنوردی	۸
۱۰	۵۹	مرد	دکتری	گردشگری	استاد تمام + مؤلف کتاب در حوزه گردشگری ماجراجویانه	۲۵
۱۱	۳۶	زن	دکتری	گردشگری	پژوهشگر حوزه طبیعت گردی و تفریحات اکوتوریستی	۹
۱۲	۴۸	مرد	دکتری	جغرافیا و برنامه ریزی توریسم	استاد دانشگاه + سابقه در سیاست گذاری شهری	۲۲
۱۳	۴۲	مرد	دکتری	مدیریت ورزشی	عضو کمیته توسعه گردشگری شهرداری	۱۳
۱۴	۳۴	زن	دکتری در حال تحصیل	گردشگری	پژوهشگر + تجربه در تحلیل های MCDM	۷
۱۵	۳۷	مرد	دکتری در حال تحصیل	گردشگری	مدرس دانشگاه + مجری طرح های اکوتوریستی	۶

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۱ نشان می دهد که از میان ۱۵ شرکت کننده در پژوهش، ۱۰ نفر مرد (معادل ۶۶/۷ درصد) و ۵ نفر زن (۳۳/۳ درصد) بوده اند؛ بنابراین، مردان سهم بیشتری از مشارکت کنندگان را تشکیل داده اند. از نظر سطح تحصیلات، بیشترین تعداد مربوط به افرادی است که دارای مدرک دکتری یا در حال تحصیل در این مقطع هستند (۱۳ نفر، بیش از ۸۰ درصد) در حالی که کمترین تعداد به شرکت کنندگانی با مدرک کارشناسی ارشد تعلق دارد (۲ نفر،

حدود ۱۰ درصد). همچنین، بیشترین فراوانی مربوط به افرادی است که بین ۶ تا ۱۵ سال سابقه فعالیت در زمینه‌های مختلف گردشگری داشته‌اند. در ادامه، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه شناسایی شدند که در جدول ۲ ارائه شده‌اند.

جدول ۲. عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزش ماجراجویانه در شهر تهران

ردیف	عامل
۱	سیاسی
۲	اقتصادی
۳	اجتماعی-فرهنگی
۴	تکنولوژی و فناوری
۵	زیست‌محیطی
۶	جاذبه‌های طبیعی
۷	بازاریابی
۸	آموزش و پژوهش
۹	مدیریت
۱۰	منابع انسانی
۱۱	زیرساخت
۱۲	ایمنی و امنیت
۱۳	قوانین و مقررات

مأخذ: یافته‌های پژوهش

براساس داده‌های جدول ۲ و یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش، ۱۳ عوامل به‌عنوان مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران شناسایی و معرفی شدند. در گام بعد، روابط میان این عوامل با بهره‌گیری از رویکرد ساختاری-تفسیری مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد تا نحوه تأثیرگذاری متقابل آن‌ها در فرآیند توسعه این نوع گردشگری مشخص شود. در جدول ۳، وابستگی میان مؤلفه‌ها براساس دیدگاه خبرگان مشخص شده است. برای تعیین نوع ارتباط بین عوامل، از نمادهای مشخص شده شامل V ، A ، X و O استفاده گردیده است. این نمادها به ترتیب نشان‌دهنده تقدم، تأخر، ارتباط دوسویه و عدم ارتباط میان عوامل هستند. بدین ترتیب، نوع تعامل و

وابستگی هر مؤلفه با سایر مؤلفه‌ها براساس قضاوت خبرگان تعیین و در جدول ۳ نمایش داده شده است.

جدول ۳. ماتریس خودتعاملی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی

ماجرای جوانه در شهر تهران

	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
۱	V	V	V	V	V	X	V	O	V	V	V	V		
۲	A	V	V	V	V	V	V	X	X	V	O			
۳	A	X	V	X	X	A	O	V	V	A				
۴	A	X	X	V	V	V	X	O	V					
۵	X	X	A	A	A	A	V	X						
۶	O	V	V	O	A	O	V							
۷	A	X	X	A	X	A								
۸	A	V	V	V	X									
۹	X	V	V	X										
۱۰	X	V	X											
۱۱	A	V												
۱۲	A													
۱۳														

مأخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول ۴، ماتریس حاصل از تبدیل ماتریس خودتعاملی ساختاری به یک ماتریس دودویی (صفر و یک) ارائه شده است. پس از اینکه تمامی مقادیر سطرها به اعداد صفر و یک تبدیل شدند، ماتریس به دست آمده به عنوان ماتریس دریافتی اولیه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جدول ۴. ماتریس دسترسی اولیه با اجماع نظر خبرگان

	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱		
۲	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰			
۳	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰				
۴	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱					
۵	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱						

	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۶	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰
۷	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰
۸	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱
۹	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۰
۱۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰
۱۱	۰	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰
۱۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۰
۱۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۵. ماتریس دسترسی نهایی با ارائه میزان نفوذ- وابستگی

نفوذ	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۱۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱
۱۲	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۰
۷	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۰
۱۲	۱*	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱*	۰
۷	۱	۱	۱*	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰
۶	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰
۸	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱*	۱*	۱	۱*	۰	۰
۹	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱
۱۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۰
۸	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰
۸	۱*	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱*	۱	۱	۰	۰	۰
۷	۱*	۱	۱*	۰	۰	۰	۱	۱*	۱	۱	۱	۰	۰
۱۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱
وابستگی	۹	۱۳	۱۳	۹	۹	۶	۱۲	۱۱	۱۳	۷	۹	۶	۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در این مرحله، با استفاده از اجماع نظر خبرگان، روابط بین سایر عوامل تعدیل شد و ارتباطات غیرمستقیم میان عوامل نیز در این مرحله لحاظ گردید. تغییرات نهایی در امتیازات جدول اعمال شد و ارتباطات ثانویه با علامت * مشخص شدند. براساس جدول ۵، برای هر یک از ۱۳ عامل توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران،

میزان نفوذ هر عامل بر سایر عوامل و وابستگی آن به سایر عوامل تعیین گردید و این مقادیر در انتهای سطرها و ستون‌ها ثبت شد. به این ترتیب، نفوذ و وابستگی هر عامل مشخص شد.

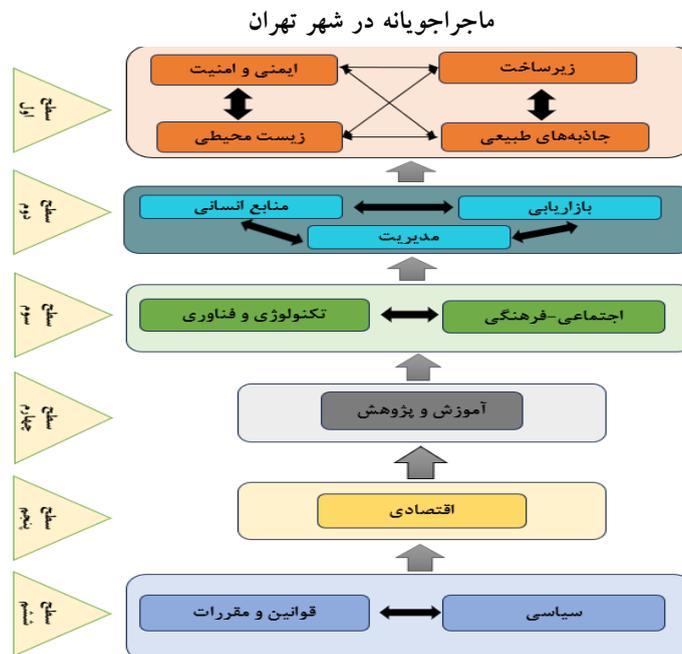
جدول ۶. تعیین روابط و سطوح عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران

شماره	عوامل	مجموعه ورودی	مجموعه خروجی	مجموعه مشترک	سطح
۱	سیاسی	۱۸،۱۳	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۱۸،۱۳	ششم
۲	اقتصادی	۱،۲،۴،۵،۶،۱۳	۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۲،۴،۵،۶،۱۳	پنجم
۳	اجتماعی- فرهنگی	۱،۲،۳،۴،۸،۹،۱۰،۱۲،۱۳	۳،۵،۶،۷،۹،۱۰،۱۱،۱۲	۳،۹،۱۰،۱۲	سوم
۴	تکنولوژی و فناوری	۱،۲،۴،۷،۱۱،۱۲،۱۳	۳،۴،۵،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۴،۷،۱۱،۱۲،۱۳	سوم
۵	زیست محیطی	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۲،۵،۶،۷،۱۱،۱۲،۱۳	۲،۵،۶،۷،۱۱،۱۲،۱۳	اول
۶	جاذبه‌های طبیعی	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۹،۱۱،۱۲،۱۳	۲،۵،۶،۷،۱۱،۱۲	۲،۵،۶،۷،۱۱،۱۲	اول
۷	بازاریابی	۱،۲،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۳،۴،۵،۷،۹،۱۱،۱۲	۴،۵،۷،۹،۱۱،۱۲	دوم
۸	آموزش و پژوهش	۱،۲،۴،۸،۹،۱۳	۱،۳،۵،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲	۱۸،۹	چهارم
۹	مدیریت	۱،۲،۳،۴،۷،۹،۱۰،۱۳	۳،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۳،۷،۹،۱۰،۱۳	دوم
۱۰	منابع انسانی	۱،۲،۳،۴،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۳	۳،۵،۷،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۳،۹،۱۰،۱۱،۱۳	دوم
۱۱	زیرساخت	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۴،۵،۷،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۴،۵،۷،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	اول
۱۲	ایمنی و امنیت	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۳،۴،۵،۷،۱۱،۱۲،۱۳	۳،۴،۵،۷،۱۱،۱۲،۱۳	اول
۱۳	قوانین و مقررات	۱،۲،۴،۵،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	۱،۲،۴،۵،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳	ششم

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در ادامه برای تعیین روابط و سطح‌بندی عوامل، مجموعه ورودی‌ها و خروجی‌ها را برای هر عامل از ماتریس دریافتی استخراج شد. مجموعه ورودی‌ها شامل خود عامل و مجموعه عواملی است که بر آن تأثیر می‌گذارند و مجموعه خروجی‌ها شامل خود عامل و عواملی است که از آن تأثیر می‌پذیرند. سپس مجموعه اشتراک هر کدام از عوامل مشخص و براساس مجموعه‌های به‌دست آمده سطح‌بندی شدند. نتایج حاصل برای عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران در جدول ۵ ارائه شده است. با توجه به جدول ۵ و سطح‌بندی صورت گرفته، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران در شش سطح طبقه‌بندی شدند که روابط متقابل و تأثیرگذاری بین عوامل و ارتباط عوامل مشخص است. سپس برای طراحی مدل و سطح‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران از گام سوم روش ساختاری-تفسیری استفاده شد. در این گام شبکه تعاملات بین عوامل موجود در پژوهش را می‌توان به شکل یک مدل ترسیم کرد. در نهایت عوامل برحسب سطح آن‌ها طبق داده‌های جدول ۵ به ترتیب از بالا به پایین ترسیم شدند. (شکل ۱).

شکل ۱. مدل ساختاری-تفسیری عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

همانطور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران در شش سطح طبقه‌بندی شده‌اند. براساس این مدل عوامل ایمنی و امنیت و زیرساخت، زیست‌محیطی، جاذبه‌های طبیعی در سطح اول، عوامل بازاریابی و منابع انسانی و مدیریت در سطح دوم، عوامل اجتماعی- فرهنگی و تکنولوژی و فناوری در سطح سوم، عوامل آموزش و پژوهش در سطح چهارم، عوامل اقتصادی در سطح پنجم و در نهایت اینکه عوامل سیاسی و قوانین و مقررات در پایین‌ترین سطح (سطح ششم) این مدل قرار گرفتند که به لحاظ اولویت نسبت به سایر ابعاد در اولویت اول قرار دارند و زمینه تحقق سایر عوامل در سطح بالاتر را فراهم می‌کنند. در مرحله بعد، ماتریس تجزیه و تحلیل رقابت ارائه شد. هدف از تحلیل ماتریس، تجزیه و تحلیل قدرت نفوذ و قدرت وابستگی متغیرهاست.

جدول ۷. قدرت نفوذ- وابستگی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی

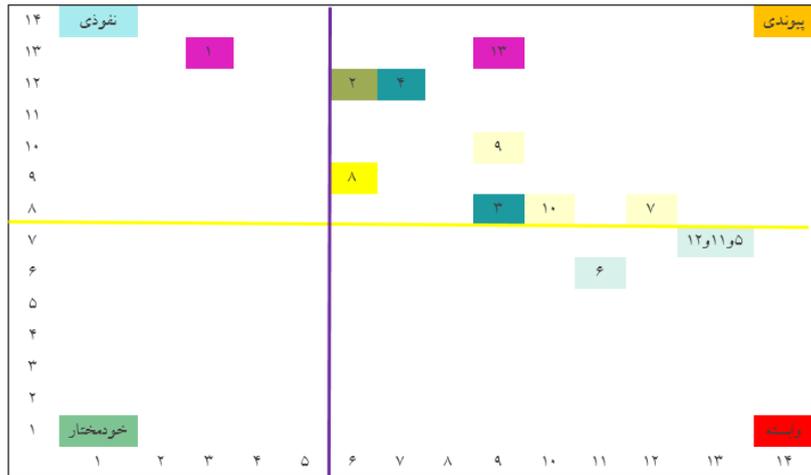
ماجرایجویانه

ابعاد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
نفوذ	۱۳	۱۲	۸	۱۲	۷	۶	۸	۹	۱۰	۸	۷	۷	۱۳
وابستگی	۳	۶	۹	۷	۱۳	۱۱	۱۲	۶	۹	۹	۱۳	۱۳	۹

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نمودار ۱ ماتریس نهایی قدرت نفوذ- وابستگی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه را نشان می‌دهد. بر این اساس عوامل سیاسی (متغیر ۱) جزو عوامل نفوذی، عوامل اقتصادی (متغیر ۲)، اجتماعی- فرهنگی (متغیر ۳)، تکنولوژی و فناوری (متغیر ۴)، بازاریابی (متغیر ۷)، آموزش و پژوهش (متغیر ۸)، مدیریت (متغیر ۹)، منابع انسانی (متغیر ۱۰)، قوانین و مقررات (متغیر ۱۳) جزو عوامل پیوندی، در نهایت عوامل زیست‌محیطی (متغیر ۵)، جاذبه‌های طبیعی (متغیر ۶)، زیرساخت (متغیر ۱۱)، ایمنی و امنیت (متغیر ۱۲) جزو عوامل وابسته در این پژوهش مشخص و شناسایی شدند.

نمودار ۱. ماتریس قدرت نفوذ-وابستگی عوامل

مأخذ: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران در شش سطح طبقه‌بندی شدند. براساس این مدل عوامل ایمنی و امنیت و زیرساخت، زیست محیطی، جاذبه‌های طبیعی در سطح اول، عوامل بازاریابی و منابع انسانی و مدیریت در سطح دوم، عوامل اجتماعی- فرهنگی و تکنولوژی و فناوری در سطح سوم، عوامل آموزش و پژوهش در سطح چهارم، عوامل اقتصادی در سطح پنجم و در نهایت اینکه عوامل سیاسی و قوانین و مقررات در پایین‌ترین سطح (سطح ششم) این مدل قرار گرفتند که به لحاظ اولویت نسبت به سایر ابعاد در اولویت اول قرار دارند و زمینه تحقق سایر عوامل در سطح بالاتر را فراهم می‌کنند. با توجه به نتایج تحقیق مشخص شد که عامل سیاسی و قوانین و مقررات در سطح ششم مدل ساختاری تفسیری عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مبتنی بر تفریحات ورزشی ماجراجویانه در شهر تهران قرار گرفته است. قرار گرفتن این عوامل در آخرین سطح مدل نشان از اهمیت و تأثیرگذاری بالای آن می‌باشد که زمینه و بستر لازم برای تحقق سایر عوامل در سطوح بالاتر فراهم خواهد شد. عبدلی و همکاران (۱۴۰۱) تأکید کردند که عوامل سیاسی و قوانین پایه و ستون توسعه گردشگری ماجراجویانه هستند؛ ثبات سیاسی و سیاست‌های حمایتی دولت، امنیت و اعتماد گردشگران

را افزایش می‌دهد و قوانین مشخص صدور مجوز، استانداردهای ایمنی و بیمه و آسیب‌ها را کاهش می‌دهد. در مدل ساختاری-تفسیری، عامل اقتصادی در سطوح پایین مدل قرار دارد و به‌عنوان پایه‌ای برای سایر عوامل بالاتر عمل می‌کند؛ تعامل میان سطوح پایین و بالا نشان‌دهنده ماهیت سلسله‌مراتبی و پویایی مدل است و نقش این عوامل در توسعه پایدار و ایمن گردشگری ورزشی ماجراجویانه در تهران حیاتی است. پیمنتل^۱ و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند که حمایت‌های مالی و اعتباری نقش مهمی در تقویت توسعه گردشگری ماجراجویانه دارند و به‌عنوان عامل سطح پایین، عملکرد عوامل بالادستی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. برای موفقیت تهران به‌عنوان مقصد گردشگری ورزشی، این فعالیت‌ها باید هم برای گردشگر جذاب، هم برای سرمایه‌گذار سودآور و هم برای جامعه محلی مشارکت‌پذیر باشند. آموزش و پژوهش در سطح چهارم مدل، کیفیت خدمات و رضایت گردشگران را تضمین کرده و زمینه تصمیم‌گیری علمی و توسعه پایدار را فراهم می‌کنند. عوامل اجتماعی-فرهنگی و فناوری در سطح سوم، بستر تحقق عوامل بالاتر را ایجاد کرده و بر عوامل سطح چهارم و پنجم نیز اثرگذار هستند که نشان‌دهنده ماهیت سلسله‌مراتبی و پویایی مدل توسعه گردشگری ورزشی ماجراجویانه است. نظری هریس و همکاران (۱۴۰۳) تأکید کردند که عوامل اجتماعی-فرهنگی مثل مشارکت شهروندان، سرمایه اجتماعی و احیای ارزش‌های محلی و نگرش مثبت جامعه به گردشگران و ورزش‌های ماجراجویانه، نقش کلیدی در توسعه پایدار گردشگری ورزشی دارند. فناوری تجربه گردشگری را مدرن، هوشمند و ایمن می‌کند و رشد فرهنگ ورزش و ماجراجویی در جوانان تقاضا را افزایش می‌دهد. در سطح دوم مدل، بازاریابی، منابع انسانی و مدیریت بر عوامل بالاتر اثر می‌گذارند و از عوامل پایین‌تر تأثیر می‌پذیرند. عامل زیست‌محیطی نیز برای حفظ بستر طبیعی تفریحات ورزشی ماجراجویانه اساسی است. کریمی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی عنوان کرد که در راستای توسعه گردشگری ماجراجویانه، باید نیروهای متخصص را تربیت و توانمند ساخت. در فعالیت‌های پرخطر، حضور افراد آموزش‌دیده برای امداد و نجات یک ضرورت است. اگر این نیروی انسانی در تهران به‌درستی سازمان‌دهی شود، اعتماد گردشگران ماجراجو بیشتر خواهد شد. محرم‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که برنامه‌ریزی هدفمند و مدیریت مؤثر می‌تواند تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در گردشگری ماجراجویانه را به

فرصت تبدیل کند. بازاریابی حرفه‌ای و برندسازی مناطق خاص (مثل توچال و دربند) و استفاده از شبکه‌های اجتماعی، نقش مهمی در معرفی تهران به عنوان مقصد گردشگری دارد. تعامل هماهنگ مدیریت، بازاریابی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای توسعه پایدار این نوع گردشگری ضروری است. در سطح نخست مدل، عوامل زیست‌محیطی، جاذبه‌های طبیعی، زیرساخت‌ها و ایمنی پایه و بستر توسعه را تشکیل می‌دهند و هم بر عوامل بالاتر اثر دارند و هم از عوامل پایین‌تر تأثیر می‌پذیرند. زهره‌وندیان و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهش خود بیان کردند که وجود جاذبه‌های طبیعی متنوع و ویژگی‌های خاص جغرافیایی نظیر ارتفاعات، چشمه‌ها، کوه‌ها، سواحل، جنگل‌ها و آبشارها، نقشی اساسی در توسعه گردشگری ماجراجویانه ایفا می‌کند. این عناصر طبیعی به عنوان یکی از ارکان اصلی شکل‌گیری و گسترش گردشگری ورزشی ماجراجویانه محسوب می‌شوند و بستر لازم را برای جذب گردشگران و ایجاد تجربه‌های منحصر به فرد فراهم می‌سازند. تالوکدر^۱ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهش خود تأکید کردند که زیرساخت‌های فیزیکی ایمن و مجهز، شامل کمپ‌های تخصصی، مسیرهای کوه‌پیمایی، سایت‌های پاراگلایدینگ و مراکز اجاره تجهیزات، نقش کلیدی در توسعه گردشگری ماجراجویانه تهران دارند. عامل زیست‌محیطی پایه‌ای برای این نوع گردشگری است و تخریب منابع طبیعی یا آلودگی، جذابیت فعالیت‌ها را کاهش می‌دهد. ایمنی و امنیت اجتماعی برای تجربه‌ای مطمئن و تکرار سفر گردشگران حیاتی است. عوامل سیاسی و قوانین و مقررات در پایین‌ترین سطح مدل قرار دارند اما بیشترین تأثیر را بر سایر عوامل دارند و فقدان سیاست‌های منسجم مانع توسعه پایدار می‌شود. پیشنهاد شد که شهرداری، وزارت میراث فرهنگی و سازمان ورزش سند راهبردی جامع با سیاست‌های حمایتی، دستورالعمل‌های ایمنی و برنامه‌های سرمایه‌گذاری هدفمند تدوین کنند تا توسعه پایدار گردشگری ورزشی ماجراجویانه تضمین شود. عبدلی و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند که قوانین مشخص و حمایت سیاسی از عوامل کلیدی موفقیت گردشگری ماجراجویانه هستند و اثربخشی عامل سیاسی با حمایت عمومی و فرهنگی افزایش می‌یابد. پیشنهاد می‌شود که کمپین‌های ملی آگاهی‌بخشی با محور «گردشگری ایمن، هیجان‌انگیز و پایدار» اجرا شود تا ذهنیت عمومی درباره تهران تغییر کند. پیمنتل و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند که حمایت مالی و اعتباری از شرکت‌های گردشگری

ماجراجویانه رشد بازار را تسهیل می‌کند و آموزش و پژوهش در سطح چهارم مدل، زیرساخت توسعه پایدار است. پیشنهاد می‌شود که مرکز تخصصی آموزش و پژوهش گردشگری ماجراجویانه با همکاری دانشگاه‌ها، شهرداری و بخش خصوصی تأسیس شود تا نیروی انسانی ماهر تربیت شده، پژوهش‌های کاربردی انجام شود و کیفیت خدمات و ایمنی گردشگران افزایش یابد. مطابق یافته‌های نظری‌هریس و همکاران (۱۴۰۳)، مشارکت اجتماعی، پذیرش فرهنگی و تعامل مثبت جامعه محلی نقش تعیین‌کننده‌ای در جذب گردشگران دارند. پیشنهاد می‌شود اپلیکیشن جامع گردشگری ماجراجویانه تهران با اطلاعات مسیرها، شرایط آب‌وهوایی، نکات ایمنی و تجهیزات طراحی شود تا تجربه گردشگران با کیفیت و ایمن‌تر شود. در سطح دوم، مدیریت، منابع انسانی و بازاریابی نیازمند هماهنگی میان نهادها و تبلیغات هدفمند هستند؛ پیشنهاد شد کمیته تخصصی گردشگری ورزشی ماجراجویانه تشکیل و برند اختصاصی تهران با کمپین‌های شهری و مجازی توسعه یابد. در سطح نخست، عوامل زیست‌محیطی، جاذبه‌های طبیعی، زیرساخت، ایمنی و امنیت پیش‌نیاز تحقق سایر سطوح هستند. بنابراین، مطالعات زیست‌محیطی، ایجاد زیرساخت‌های ایمن و استاندارد، تدوین دستورالعمل‌های ملی ایمنی و بیمه گردشگران ضروری است. پیشنهادها با استناد به یافته‌های پژوهش‌های تالوکدر و همکاران (۲۰۲۴) و زهره‌وندیان و همکاران (۱۴۰۳) تنظیم شده‌اند که بر نقش ایمنی، زیرساخت و محیط‌زیست سالم به‌عنوان پایه‌های اعتماد و تداوم گردشگری ماجراجویانه تأکید کرده‌اند. در جمع‌بندی، نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل سیاسی و اقتصادی زیربنایی بستر تحقق سایر ابعاد توسعه را فراهم می‌کنند و عوامل فرهنگی، آموزشی و مدیریتی مسیر پایداری و ارتقای کیفیت را هموار می‌سازند. از این رو، مجموعه پیشنهادها ارائه‌شده در این پژوهش، صرفاً جنبه نظری ندارند بلکه براساس روابط علی‌شناسایی شده در مدل ساختاری-تفسیری تدوین شده و قابلیت اجرایی و سیاست‌گذاری شهری و مدیریتی دارند. محدودیت‌های این پژوهش شامل محدودیت مکانی و زمانی (فقط شهر تهران)، ماهیت کیفی و اتکای زیاد به قضاوت خبرگان و کمبود منابع علمی داخلی و داده‌های آماری دقیق است. همچنین، تغییرپذیری شرایط سیاسی، اقتصادی و زیست‌محیطی ممکن است بر پایداری مدل تأثیر بگذارد. برای پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود دامنه مطالعه به دیگر استان‌ها گسترش یابد، روش‌های کمی مانند ANP برای

تعیین وزن عوامل ترکیب شود، دیدگاه گردشگران و جوامع محلی نیز لحاظ گردد و ابعاد اقتصادی، زیست‌محیطی و فناوری‌های نوین در مدل گنجانده شود. پیامد کلیدی این پژوهش آن است که زمینه تلفیق دانش علمی با تصمیم‌سازی مدیریتی را در حوزه گردشگری ورزشی ماجراجویانه فراهم می‌سازد. یافته‌ها به مدیران کمک می‌کند تا به‌جای اقدامات پراکنده، به سمت برنامه‌ریزی کل‌نگر و پایدار حرکت کنند. این مدل می‌تواند الگویی برای سایر شهرهای ایران باشد و مسیر توسعه پایدار گردشگری ماجراجویانه را با تکیه بر ایمنی، آموزش، مشارکت اجتماعی، حفاظت محیط‌زیست و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین هموار سازد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت‌شان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نمایند.

ORCID

Parisa Zamani

<https://orcid.org/0009-0004-3478-6010>

Reza Heydari

<https://orcid.org/0009-0009-7677-3759>

Davood Hominian

<https://orcid.org/0000-0003-3250-832X>

Reference

- Abdoli, N., Niazi, M. & Sadeghi Arani, Z. (2022). An interpretive structural model of sustainable adventure tourism in the Maranjab Desert. *Scientific-Research Quarterly of Tourism and Development*, 11(3), 83-103. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.3006.15.2425>.
- Abdoli, N. (2022). The prospect of adventure tourism in Iran with futures studies approach. *Journal: Tourism Management Studies*, 17(59), 153-193. <https://doi.org/10.22054/tms.2022.69253.2740>.
- Chauhan, R. (2025). Exploring the impact of transformative adventure tourism experiences on destination image, satisfaction, and future intentions. *Tourism and Hospitality Research*, 7(3), 1-15. <https://doi.org/10.1177/14673584251333138>.
- Correia, Alexandra I., Silva, Goretti. & Rachão, Susana. (2022). Adventure Sports and nature-based tourism: assessment of canyoning spots in the

- north region of portugal, *International Conference on Tourism Research*, 15(1), 56-64. <https://doi.org/10.34190/ictr.15.1.110>.
- Carvache-Franco, M., Contreras-Moscol, D., Orden-Mejía, M., Carvache Franco, W., Vera-Holguin, H. & Carvache-Franco, O. (2022). Motivations and loyalty of the demand for adventure tourism as sustainable travel. *sustainability*, 14(14), 8472. <https://doi.org/10.3390/su14148472>.
- Chou, S.H. & Chen, C.F. (2019). Antecedents and consequences of perceived coolness for Generation Y in the context of creative tourism -A case study of the Pier 2 Art Center in Taiwan. *Tourism Management*, 72, 121-129. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.11.016>.
- Global Tourism Market Report. (2023). Adventure and cultural tourism will deliver bigger returns for the pacific (2023, June 14). World Bank Press Release. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/06/14/a>.
- Heidari, A. Esmailzadeh, M. & Mohammadi, A.M. (2025). Tourism and mental health: Two raw diamonds awaiting their brilliance through mutual shaping. *Geopsychiatry*, 2: 100020. <https://doi.org/10.1016/j.geopsy.2025.100020>.
- Hu, B. & Zhang, Y. (2025). Ecological sports tourism based on multi population evolutionary algorithm and entrepreneurship environment for sustainable development. *Scientific Reports*, 15: 32841. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-11669-5>.
- Karimi, J., Soltanian, L. & Bejani, A. (2020). Designing a model for the development of adventure sports tourism based on grounded theory. *Bi-monthly Journal of Sports Management Studies*, 12. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/1211512>.
- Moharramzadeh, M., Kordlou, H., Alimohammadi, H. & Azizian-Kohan, N. (2020). The relationship between social media marketing and customer satisfaction in recreational sports centers. *Journal of Sports Marketing Studies*, 1(4), 116-133. [In Persian]. <https://www.doi.org/10.34785/J021.2020.888>.
- Morfoulaki, M., Myrovali, G., Maria Kotoula, K., Karagiorgos, T. & Alexandris, K. (2023). Sport tourism as driving force for destinations' sustainability. *Sustainability*, 15(3), 2445. <https://doi.org/10.3390/su15032445>.
- Nourozi Abatari, F., Saberi Haghayegh, R.A. & Farokhbakht Fumani, A. (2024). Designing a structural model of adventure tourism marketing with a focus on antecedents and consequences to attract mountaineers to the mountains of Gilan province. *Journal of Dynamic Management and Business Analytics*, 3(3), 228-248. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/dmbaj.2024.2039837.1095>.
- Nazari Haris, M., Faraji, R. & Bashiri, M. (2024). Identifying development strategies for adventure sports tourism in Iran using the SOAR approach. *Journal of Sport Management*, 16(4), 1-14. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jsm.2023.353363.3089>.

- Pimentel, Pedro Miguel., Oliveira, André., Couto, Gualter., Ponte ,João Crispim. & Castanho, Rui. (2020). The Azores Archipelago as a Region with Vast Potential for the development of adventure and slow tourism, *In Peripheral Territories, Tourism, and Regional Development. IntechOpen*. <https://doi.org/10.5772/intechopen.94411>.
- Pratt, S. & Tolkach, D. (2018). The politics of tourism statistics. *International Journal of Tourism Research*, 20(3), 299-307. <https://doi.org/10.1002/jtr.2181>.
- Rangkuti, Y.A., Bangun, A.K., Kurniawan, R., Ilham, Z., Hasibuan, S., Tambunan, T.M.B. & Silitonga, D.F. (2025). Cultural heritage and sports tourism: a systematic literature review of sustainable destination management practices. *Sport and Active Living*, 9(5). 157-178. <https://doi.org/10.3389/fspor.2025.1680229>.
- Sohrabi, Z., Moharramzadeh, M. & Nazari, R. (2024). Presenting a model for the development of adventure sports tourism in Iran: A strategic requirements and possible consequences approach. *Sport business Journal*, 4(4), 67-87. [In Persian]. <https://doi.org/10.22051/sbj.2024.46767.1149>.
- Talukder, M.B., Kaiser, F., Kumar, S. & Nasir Mia, M. (2024). Creative pilgrimage tourism: A gateway to sustainable development goals in Bangladesh. *In Global trends in governance and policy paradigms*, IGI Global Scientific Publishing, 8(2), 285-300. DOI:10.4018/979-8-3693-1742-6.ch016.
- World Travel & Tourism Council . (2024). Economic Impact Research. https://assets-global.website-files.com/6329bc97af73223b575983ac/6643349dbfbd3e3c03afcb8_EIR2024-World-130524.
- Zohrevandian, K., Shirvani, T. & Tavakoli Ghaleh-Taki, M. (2024). Development a model for sports tourism development through branding of adventure sports in Chaharmahal and Bakhtiari Province. *Quarterly Journal of Research in Physiology and Management in Sport*, 16(4), 43–63. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/spmi.2024.414423.2516>.

استناد به این مقاله: زمانی، پریسا، حیدری، رضا و حومنیان، داود. (۱۴۰۴). مدل چندسطحی عوامل کلیدی مدیریت توسعه پایدار در گردشگری تفریحات ورزشی ماجراجویانه (مطالعه موردی شهر تهران). مدیریت توسعه پایدار در ورزش، ۶(۱۵)، ۸۵-۱۱۱

Sustainable Development Sport Management Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.